

Після установчої конференції головними напрямками діяльності Волинської регіональної організації були:

- боротьба за демократизацію суспільства та незалежність України;
- розбудова громадсько-політичних структур в області;
- сприяння відродженню Української автокефальної православної церкви.

Під час становлення регіональна організація НРУ домоглася створення осередків Руху в усіх районах області. Було налагоджено випуск п'яти періодичних інформаційних вісників (“Народна справа”, “Вільна думка”, “Вітер надії”, “Доля”, “Відродження”) загальним місячним тиражем 10 тис. примірників.

Досить успішними для Народного руху на Волині були березневі вибори 1990 року. Тоді шестеро волинян стали народними депутатами України, понад третину депутатських мандатів рухівці отримали у Волинській області, районних та міських радах народних депутатів [14, с. 106]. Після виборів Волинська регіональна організація сформувала свої опозиційні фракції в обласній, міських та районних радах, що призвело до зародження парламентаризму, а також сприяло демократизації усіх сфер громадсько-політичного життя в краї.

Рух на Волині брав активну участь в українізації релігійного життя, було започатковано в населених пунктах області святкування релігійних свят.

У період становлення громадсько-політичного об'єднання ідея Руху зазнала певної трансформації. Значний вплив на процес еволюції ідеї Руху на підтримку “перебудови” в ідею національно-визвольного руху мала Українська Гельсінська спілка.

Джерела та література

1. Данилюк Ю., Бажан О. Український національний рух: Основні тенденції і етапи розвитку (кінець 50-х — 80-ті рр.). — К.: Рідний край, 2000. — 232 с.
2. Гарань О. Від створення Руху до багатопартійності. — К.: Либідь, 1992. — 135 с.
3. Гарань О. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України. — К.: Либідь, 1993. — 200 с.
4. Камінський А. На перехідному етапі. “Гласність”, “перебудова” і “демократизація” на Україні. — Мюнхен, 1990. — 623 с.
5. Гончарук Г. Народний Рух України: Історія. — О.: Астропринт, 1997. — 378 с.

6. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 50-х — початок 1990-х років. — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. — 720 с.
7. Ковтун В. Історія Народного Руху України. — К.: Факт, 1999. — 407 с.
8. Бойко О. Політичне протистояння офіційної влади та опозиції в Україні: Основні прояви, характерні риси та особливості (літо 1989 р. — лютий 1990 р.) // Людина і політика. — 2003. — № 2. — С. 48–62; № 3. — С. 35–47.
9. Піпаш В. Народний рух України як форма національно-визвольної боротьби на зламі 80–90-х років ХХ століття: Закарпатський аспект. — Ужгород: Гражда, 2008. — 216 с.
10. Колбун З. Нововолинськ: новітня історія (1989–1999 рр.). — Нововолинськ: Мінотавр, 2006. — 270 с.
11. Державний архів Волинської області (ДАВО). — Ф. 3500, оп. 1, спр. 3, 79 арк.
12. Архів Володимир-Волинського міськвиконкому. — Ф. 31, оп. 1, спр. 2, 49 арк.
13. Криштальський А. Національно-визвольний рух опору на Горохівщині. — Луцьк: Надстир'я, 1994. — 72 с.
14. Тиский М. Історія виникнення Народного руху України на Волині. — Луцьк: Ініціал, 2001. — 255 с.
15. ДАВО. — Ф. 3500, оп. 1, спр. 6, 8 арк.
16. ДАВО. — Ф. 3500, оп. 1, спр. 7, 24 арк.
17. Радянська Волинь. — 1989. — 26 берез.
18. Кучерепа М., Давидюк Р. Волинське українське об'єднання. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — 420 с.

М. Ю. Токар

Закарпатська обласна організація Народного Руху України

У ДЖЕРЕЛ НАРОДНОГО РУХУ В ЗАКАРПАТТІ

Організаційна робота зі створення Народного Руху України на перебудову в Закарпатті та ведення роз'яснювальної пропаганди на місцях проводилися досить активними темпами. Достатньо сказати, що в різних районах Закарпатської області звістка про формування народного демократичного руху була сприйнята з неабияким ентузіазмом. Особливу місію взяла на себе місцева інтелігенція, якій і судилося відіграти ключову роль у тогочасних суспільно-політичних процесах.

В Ужгородському клубі письменників 21 липня 1989 р. пройшли перші збори активістів, на яких була обрана ініціа-

тивна група з підготовки Установчої конференції крайового НРУ за перебудову. Її голова — поет Петро Скунець — чітко висловився з приводу майбутнього об'єднання. Він підкреслив, що Рух повинен знаходитись в “інтелігентних руках”, цим самим підкресливши важливу роль інтелігенції краю в боротьбі з комуністичною монополією на всі суспільні важелі тогочасності. Зрозуміло, що сміливість сказаного викликала відповідну реакцію “компетентних органів”. Зокрема, оцінка працівниками обкому КПУ сказаного давалася критична й аналізувалася в деструктивних тонах і невиразній песимістичній інтонації. В архівних справах виступ П. Скунця характеризувався підкресленою термінологією на кшталт “деградація української нації”, “руйнування української мови”, “пасивність інтелігенції області” і таке інше [1, с. 22]. До складу новоутвореної ради оргкомітету увійшло двадцять чоловік, а саме: письменники Іван Чендей, Фелікс Кривін, Василь Басараб, учені Ужгородського державного університету Йосип Баглай, Михайло Бедей, Борис Галас, Федір Сас, Степан Пойда, інші відомі в краї діячі Ласло Балла, Іван Бегеш, Микола Вовк, Іван Коцур, Лілія Костик, Володимир Микита, Ярослав Мойшевич, Іван Мільченко, Федір Мишанич, Василь Нитка, Василь Олашин, Ілля Слишнік [2, с. 1]. Цією ініціативною групою було проведено чимало масових акцій, які готували підґрунтя для подальшого поступу організації в краї. Так, згідно з програмою одного з таких масових мітингів, що відбувся 13 вересня 1989 р. в Ужгороді, організатори доводили населенню органічність майбутньої громадсько-політичної сили і мас. Зокрема, про статутні основи і програмні положення Руху говорив керівник ініціативної групи П. Скунець, про ставлення до екологічних проблем в регіоні наголошувалося у виступі Л. Костик, на проблемах народної моралі акцентував увагу письменник Ю. Керекеш. Професор Ужгородського університету Іван Мешко виступив з доповіддю “Рух і проблеми соціальної справедливості”, а професор Павло Чучка — “Рух і національно-мовне питання”. Про позиції Руху щодо виборів до республіканських та місцевих Рад наголошував доцент УжДУ Йосип Баглай. На мітингу також прозвучали доповіді на інші актуальні проблеми, зокрема “Рух і партія” (доцент М. Блецкан), “Рух і релігія” (доцент А. Еделман), “Рух і молодь” (М. Матола) та інші [3, с. 1].

Подібні масові заходи дали можливість якісно підготувати проведення Установчої конференції Закарпатської організації Народного руху України за перебудову. Вона розпочала роботу 23 вересня 1989 р. в Ужгороді [4, с. 1]. Вступне слово на тему “Рух — це наше відродження” виголосив заступник голови організаційного комітету зі створення товариства Й. Баглай. З основною доповіддю “Про завдання Народного Руху України на Закарпатті” виступив голова оргкомітету П. Скунець, який вказав на пріоритетні моменти сучасної діяльності організації і вирішення першочергових завдань. Слово мали також професор Іван Мешко з доповіддю “Народний Рух і проблема соціально-економічного розвитку краю”, інженер Ярослав Мойшевич на тему “Рух — права людини і права народу”, історик Михайло Тиводар з доповіддю “Народний Рух і культурно-національні проблеми Закарпаття”. Про екологічні проблеми в доповіді “Народний Рух і екологічна ситуація на Закарпатті” доповіли Михайло Бедей і Лілія Костик. Про проблеми підростаючого покоління й позицію щодо цього НРУ говорив письменник Фелікс Кривін [5, с. 3]. Після інформації голови мандатної комісії Миколи Вовка розпочалося обговорення доповідей, участь в якому брали професори Яків Штернберг і Павло Чучка, письменник Юрій Керекеш, Петро Потушняк, Євгенія Деркач, Павло Кампов, Степан Туряниця, Василь Кузан, Петро Кучер, Федір Сас, Іван Бегеш та ін. Учасники Установчої конференції прийняли Програму організації і Статут, які зачитав історик Павло Федака.

Письменник Юрій Керекеш зазначив, що “Рух за перебудову повинен акумулювати народний розум, має бути всевидячим оком, чуйним вухом, має набиратися дедалі більшої сили, щоб відіграти помітну прогресивну роль в перебудовних процесах сьогодення”. Продовжуючи обговорення шляхів розбудови організації в краї, доповідачі все більше звертали увагу на те, яким чином проводити політику стосовно реалізації запланованих перетворень. Так, професор Павло Чучка резюмував: “Поряд із питанням, що робити, важливим для Руху є відповідь на питання, як робити? В сучасних умовах ефективні форми роботи кваліфікуються як незаконні (страйки, пікетування, бойкот), а традиційні “законні” форми виявляються малоефективними (бесіди, переконування, скарги, петиції)... Рух України за

перебудову стає на шлях конструктивного, а не деструктивного оновлення суспільства. І головною формою обраний чесний, відкритий всенародний конкурс на найліпших, найдостойніших представників...” [6, с. 1–2]. Цікавим було звернення до присутніх професора Якова Штернберга, який зазначив: “Сегодня я на этой конференции выступаю как человек, который проработал в Ужгородском университете 40 лет... Я являюсь представителем венгерской культуры, веду определенную работу в гунгарологическом центре. Родной язык у меня венгерский, по национальности я еврей. Разрешите мне приветствовать Рух от имени евреев” [7, с. 20]. Це підтверджувало одну з ключових тез громадської організації про поліетнічність її рядів.

Головою Закарпатської крайової організації НРУ за перебудову обрали відомого українського поета Петра Скунця. Заступниками голови товариства стали голова первинної організації НРУ Ужгородського державного університету, кандидат філологічних наук Йосип Баглай, голова Ужгородської міської організації НРУ, кандидат історичних наук Павло Федака, кандидат філологічних наук Павло Чучка (мол.). До складу крайової Ради НРУ за перебудову також увійшли відповідальний секретар Микола Вовк, художник Іван Волошин, слюсар Юрій Карбованець, кандидат фізико-математичних наук, доцент УжДУ Олександр Борець, голова Хустської регіональної організації НРУ Михайло Джанда, скульптор Василь Олашин, один з активістів УГС в Закарпатті Олександр Орос, інженер Ярослав Мойшевич, відповідальний секретар Закарпатської обласної організації Товариства охорони природи УРСР Юрій Шип, завідувача токсикологічною лабораторією Закарпатської обласної санепідемстанції Лілія Костик, завідувач урологічним відділенням Закарпатської обласної клінічної лікарні Степан Біляк, кандидат історичних наук, доцент УжДУ Михайло Тиводар, письменники Іван Чендей, Фелікс Кривін, Василь Кохан, голова Культурного товариства угорців Закарпаття Шандор Фодов, доктор історичних наук, професор УжДУ Іван Мешко, голова студентського товариства “Просвіта” Сергій Зінчук, інструктор Ужгородського міськкому компартії Іван Коцур, головний технолог Закарпатського об’єднання облягробуду Федір Мишанич, голова обласної організації асоціації “Зелений світ” Ілля Сливка [8, с. 1–2]. Окремою постановою ради визначали

ся, що раді надається право кооптувати в свої члени голів або інших представників новостворених первинних організацій.

Ревізійну комісію Закарпатського НРУ за перебудову склали Богдан Яхвак, Іван Данів та Олексій Лишак. Крім того, установчою конференцією було створено Прес-групу організації на чолі з редактором газети “Ужгородський університет” Степаном Пойдою. Також членами Прес-групи стали редактор газети “Радянське село” Юлій Кул, літпрацівник Закарпатського облмуздрамтеатру Дионізій Матола, завідувач редакцією видавництва “Карпати” Петро Часто, редактор Закарпатського обласного радіо Любов Чубата [9, с. 2].

Учасники установчої конференції НРУ за перебудову в Закарпатській області одногolosно прийняли “Звернення до демократичних сил краю”. Зокрема, в ньому говорилося, що “звертаємося до вас у критичний для нашої країни час, коли від того, наскільки ми, кожен із нас на свої плечі приймем весь тягар наболілих проблем, залежить доля не тільки наша, а й майбутніх поколінь. Сьогодні ми створили в області організацію Народного руху України за перебудову. Задовго ми йшли до цієї події, занадто глибоко засіло в наших душах переконання, що доля наша вирішується десь у столицях, а ми, маленька і наймолодша в Радянському Союзі область, зможемо відсидітися за горами від найбурхливіших подій, скромно вичікуючи, який вихід нам буде вказано із політичного, економічного, екологічного, морального, культурно-національного тупика, в якому опинилася країна” [10, с. 63].

Література

1. Державний архів Закарпатської області. — Фонд 1. Закарпатський обком Компартии України. г. Ужгород. — Оп. 33. Дела отделов. — Спр. 74. Записки идеологического отдела, отделов обкома партии по вопросам идеологической работы в области (28.03 — 09.11.1989 г.). — На 42 л.
2. Поточний архів Закарпатського відділення Народного руху України. — Організаційний комітет Закарпатської обласної установчої конференції Народного Руху України за перебудову (вересень 1989 р.). — На 2 арк.
3. Там само. — Програма мітингу Народного руху України за перебудову від 13 вересня 1989 р. — На 1 арк.
4. Там само. — Закарпатська обласна установча конференція Народного руху України від 23 вересня 1989 р. — На 64 арк.